

**ZAMONAVIY YONDASHUVLAR ASOSIDA BO‘LAJAK
O‘QITUVCHILARNING KASBIY-PEDAGOGIK TAYYORGARLIGINI
RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TA’LIM TEXNOLOGIYALAR-
DAN FOYDALANISH.**

Tojiyev Xakimjon Xoliqovich

Farg‘ona davlat universiteti katta o‘qituvchisi +998944960434

Annotatsiya: *Mazkur maqolada zamonaviy yondashuvlar asosida bo‘lajak harbiy ta‘lim fani o‘qituvchilarining kasbiy-pedagogik tayyorgarligini rivojlantirish, talaba yoshlarga muntazam ravishda ta‘lim va tarbiya berish hamda ularni doimo harbiy vatanparvarlik ruhini oshirib borishlari ko‘rsatib o‘tilgan. Shuningdek harbiy ta‘lim fani o‘qituvchilarining asosiy maqsadi talaba yoshlarga bilim va tarbiya berishni muvaffaqiyatli olib borishga hamda o‘z kasbiy-pedagogik tayyorgarliklarini muntazam ravishda rivojlantirib borishlari belgilab o‘tilgan.*

Kalit so‘zlar: *Harbiy ta‘lim, taxlil, zamonaviy yondashuv, kasbiy- tayyorgarlik, talaba yoshlar, kompyuter texnologiyasi, axborotlashtirish, modul, ta‘lim, tarbiya.*

Bugungi kunda harbiy ta‘lim jarayoni murakkab ijtimoiy hodisalardan biri bo‘lib uning mohiyati bo‘lajak harbiy ta‘lim o‘qituvchilarining kasbiy-pedagogik tayyorgarligini rivojlantirishni, yoshlarga ta‘lim tarbiya berishni, o‘qitishda zamonaviy innovatsion ta‘lim texnologiyalaridan foydalanishni hamda o‘qitish jarayonini yaxshi tashkil etishni taqazo etadi. Ushbu jarayonlar bo‘lajak harbiy ta‘lim o‘qituvchilarining ta‘lim va tarbiyaga qaratilgan faoliyati bo‘lib, uning doirasida nafaqat ularning harbiy mahorati shakllantiriladi, balki o‘zida ma‘naviy-axloqiy xislatlarni mujassam etgan, aqlan va jismonan yetuk, ijtimoiy faol komil inson shaxsi tarbiyalanadi.

Vatanimizning istiqloq va taraqqiyoti harbiylarning har tomonlama yetuk, ongli, yuksak axloqli bo‘lishiga bog‘liqdir. Vatanparvarlik, milliy g‘ururi, fidoiylilik, o‘z xalqi tarixi, uni madaniyati bilan faxrlanish, insonga hurmat, ehtirom shularning hammasi ofitser ma‘naviyatiga borib taqaladi. Ma‘naviyat esa bugungi kunda erishgan mustaqil-ligi-mizning poydevori hisoblanadi. Buyuk ajdodlarimiz Amir Temur, Muhammad Tarag‘ay, Jaloliddin Manguberdilar ham ana shu tuyg‘u bilan yashaganlar.

Uzoq yillarda milliy tarbiyamizning yillik urf-odatlar, qadriyatlarimiz kamsitilib, donishimiz, tilimiz oyoqosti qilinishi oqibatida harbiylar orasida mehr-oqibat, diyonat, sharm-hayo, andisha, or-nomus, halollik, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat-e‘tibor susayib ketdi. Yoshlar o‘rtasida jinoyatchilik, bezorilik, xiyonatchilik, qalloblik, kashandalik va buzuqliklar bir muncha ko‘paydi. Milliy urf-odatlarimiz o‘rniga ovro‘pacha urf-odatlar singdirilganiga, tarbiya milliylikdan chekinganiga urg‘u beradi.

O‘zbekiston Respublikasida Mustaqillikka erishgandan so‘ng umumiyinsoniy qadriyatlarga sodiqlik, birinchidan adolat va tenglikda ko‘zga tashlanadi. Inson qadr-qimmatini baholashda ana shu adolat va tinchlik muhim rolni bajaradi. Harbiy ta‘lim tizimida o‘qitish tarbiyalanuvchilarni axloqiy mukammallashtirish bilan bog‘lab olib boriladi.

Axloqiy fazilatlarga baho berish mezonlari ham aniq tarixiy jarayonlar, sharoitlar bilan bog‘liq ravishda o‘zgarib turadi. O‘zbek xalqining axloqidagi oriyat, diyonat, kattalarga hurmat, mehnatdo‘stlik kabi sifatlarga ularning ruhiyatidagi samimiylik, insof, bag‘rikenglik, sharm-hayolik xususiyatlari jihatlari milliy adabiyot va san‘ati qo‘shilib o‘zbek ma‘naviyatining o‘ziga xos xususiyatlarini shakllantiradi.

Bo‘lajak chaqiriqqacha harbiy ta‘lim o‘qituvchilarining kasbiy-pedagogik tayyorgarligini rivojlantirish bevosita zamonaviy innovatsion ta‘lim texnologiyalariga bog‘liqdir.

Hozirda jahon ta‘limi amaliyotida qo‘llanilayotgan asosiy zamonaviy o‘qitish texnologiyalari quyidagilardan iborat;

- O‘yinli texnologiyalar.
- Muammoli o‘qitish texnologiyasi.
- Tabaqalashtirilgan o‘qitish texnologiyasi.
- Individuallashtirilgan o‘qitish texnologiyasi.
- Dasturlashtirilgan o‘qitish texnologiyasi.
- Kompyuterli o‘qitish texnologiyasi.
- Modulli o‘qitish texnologiyasi.
- Keys stadi o‘qitish texnologiyasi.
- Kreativ o‘qitish texnologiyasi.
- Rivojlantiruvchi ta‘lim texnologiyasi.
- To‘liq o‘zlashtirish texnologiyasi.
- Tizimli faoliyat yondashuvi asosida o‘qitish texnologiyalari.
- Fan bo‘yicha faoliyat yondashuvi asosida o‘qitish texnologiyalari.
- Bilimlarni to‘la o‘zlashtirish texnologiyasi va boshqalar.

Bugungi kunda kompyuterli o‘qitish texnologiyasi asosan elektron ta‘lim resurslari orqali amalga oshiriladi. Kompyuterli o‘qitish texnologiyasining xususiyati shundaki:

- ta‘lim oluvchining mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan;

- o‘qituvchi ta‘lim jarayonida maslahatchi sifatida qatnashadi;
- o‘qitish jarayonidagi axborot vositalari va resurslari faol integratsiyasi ta‘minlanadi;
- o‘qitish motivatsiyasi oshiriladi;
- ta‘limning intensivligi va natijaviyligini oshiradi;
- ta‘lim oluvchining mustaqil ishlash va izlash malakalarini shakllantiradi.

Kompyuterli o‘qitish jarayonini samarali tashkil etilishi o‘quv maqsadlariga kafolatli erishishni ta‘minlaydi. Agar o‘qitish jarayoni yaxshi tashkil etilmasa, ilg‘or o‘qitish texnologiyalari ham samara bermaydi. Bu texnologiya o‘quv axborotlarining verbal va tasavvurli shakllarini birgalikda namoyon etish, o‘qitish jarayonini maqsadlarga moslashtirish imkonini beradi. Kuzatishlarning ko‘rsatishicha, o‘qituvchi, bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini tashkil etuvchi va boshqaruvchi sifatida qatnashadi va talabalarning kompyuter bilan ishlagandagi rasmiy ko‘nikmalariga faqat tuzatishlar kiritish va nazorat qilish bilan cheklanadi.

Ta‘limda axborot texnologiyalari multimediya, prezentatsiya, audio-video materiallar, internet, masofaviy ta‘lim, ommaviy ochiq onlayn kurslar, video konferensiya va o‘rgatuvchi mobil ilovalardan iboratdir.

Modulli o‘qitish texnologiyasi modul fanning fundamental tushunchalarini - ma’lum hodisa yoki qonun, yoki bo‘lim, yoki ma’lum bir yirik mavzu yoki o‘zaro bog‘liq tushunchalar guruhini o‘z ichiga oladi. Modulli o‘qitish - o‘qitishning istiqbolli tizimlaridan biri hisoblanadi, chunki u talabalarining bilim imkoniyatlarini va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish tizimiga eng yaxshi moslashgandir.

Modulli o‘qitish, kasbiy ta’limning quyidagi zamonaviy masalalarini har tomonlama yechish imkoniyatini yaratadi;

- modul - faoliyatlik asosida o‘qitish mazmunini optimallashtirish va tizimlash, dasturlarni o‘zgaruvchanligi, moslashuvchanligini ta’minlaydi;

- o‘qitishni individuallashtirish;

- amaliy faoliyatga o‘rgatish va kuzatiladigan xarakterlarni baholash darajasida o‘qitish samaradorligini nazorat qilish;

- kasbga qiziqtirish asosida, faollashtirish, mustaqillik va o‘qitish imkoniyatlarini to‘la ro‘yobga chiqarish.

Modulli o‘qitish samaradorligi quyidagi omillarga bog‘liq:

- ta’lim muassasasining moddiy-texnik bazasi;

- malakali professor-o‘qituvchilar tarkibi darajasi;

- talabalar tayyorgarligi darajasiga;

- kutiladigan natijalar bahosiga;

- didaktik materiallarning ishlab chiqilishiga;

- modullar natijasi va tahliliga.

Modulli o‘qitish texnologiyasini afzalligi shundaki, modulni o‘rganish o‘zlashtirish jarayonining asosini mustaqil bajariladigan ish-harakatlar tashkil qiladi, modulni o‘rganish mobaynidagi ish-harakatlar talabalar tomonidan mustaqil ravishda rejalashtiriladi, amalga oshiriladi, tekshiriladi va baholanadi, ish harakatlar o‘zida texnikaviy, mehnat xavfsizligi, huquqiy, ekologik kabi masalalarni qamrab olishi kerak. Kasbiy tayyorgarlikning muayyan darajasiga erishish uchun mustaqil o‘quv-bilish faoliyatini kengaytirishga imkon beruvchi egiluvchan modulli texnologiyaga asoslangan o‘qitish usuli katta ahamiyatga ega.

Modulli o‘qitish texnologiya asosida ta’lim jarayonini tashkil etish shundan iboratki, unda ta’lim mazmuni avtonom tashkiliy metodik bloklar (modullar) da tuzilmalashtiriladi. Modullar mazmuni va hajmi ta’lim oluvchilarning ixtisosligi va darajali tabaqalanishiga hamda didaktik maqsadlarga bog‘liq ravishda variatsiyalanadi. Modulli texnologiyaning markaziy tushunchasi “modul” bo‘lib, uning mohiyatini nazariyachi va amaliyotchilar bir xil tarzda talqin etmaydilar. Modul-bu bir fan doirasidagi tashkiliy-metodik tuzilmaviy birlikdir .

Olimlardan R.S.Bekirova va M.A.Choshanovlar modulni didaktik maqsadlar, o‘quv materialining tugallangan mantiqiy birligi (fanlararo bog‘lanishlarni hisobga olgan holda), metodik yo‘riqnoma (didaktik materiallarni qo‘shib hisoblaganda) va nazorat tizimini o‘z ichiga olgan “o‘quv fanining avtonom tashkiliy-metodik tuzilmasi” sifatida tasniflaydi.

Ta’lim jarayonini tashkil etishning modulli texnologiyasi ta’lim maqsadlarini, mazmuniy-protsessual jihatini, modul elementlari bo‘yicha taqsimlangan o‘quv materialini taqdim etadi, reyting bo‘yicha amalga oshirilgan yakuniy nazoratni aks ettiradi.

Modulda mazmun, o‘qitish metodlari, mustaqillik darajasi hamda o‘zlashtirish jadalligi bo‘yicha individuallashtirilgan o‘qitish dasturi aks ettiriladi. Har bir o‘quv moduli aniq

o‘qitish maqsadi, o‘z mazmuni, didaktik ta‘minotiga ega. O‘qitish maqsadlaridan kelib chiqqan holda, modulda o‘qitishning tashkiliy shakllari (ma‘ruza-maslahat, laboratoriya ishi, hisob-grafik topshiriq, mustaqil ish, yakuniy nazorat va boshqalar) rejalashtiriladi, bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘quv-biluv faoliyatiga zaruriy tuzatish kiritish ko‘zda tutiladi. Modulni qurishning muhim mezonlari bilimlarni o‘zlashtirish darajalari mantiqini ta‘minlovchi faoliyatni (idrok qilish, tushunish, anglash, qo‘llash, umumlashtirish, tizimlashtirish) tuzilmashtirish hisoblanadi.

“Chaqiriqqa qadar boshlang‘ich tayyorgarlikni tashkil etish va uni o‘qitish metodikasi” fanini o‘quv materialini talabalar tomonidan o‘zlashtirish moduldan-modulga ketma-ket amalga oshiriladi va har bir talabaga belgilangan o‘quv-bilish faoliyati maqsadlariga erishish imkonini beradi. Ma‘ruzalar umumlashgan shaklda ilmiy bilimlar asosi bo‘lib hisoblanadi va kasbiy faoliyatning yo‘naltiruvchi asosi sifatida uning nazariy bazasini yaratadi. Amaliy mashg‘ulotlar amaliy masalalarni yechishning hisoblash ko‘nikmalarini o‘zlashtirish bilan bog‘liq bir necha muhim funktsiyalarni bajaradi. Amaliy mashg‘ulotlarda qayta ishlanadigan o‘quv materiallari mazmunini namunaviy masalalarning umumlashgan tizimi orqali taqdim etish mumkin.

Modulli o‘qitish texnologiyasining mohiyati shundan iboratki, o‘quv fanining mazmuni dastur ko‘rinishida rasmiylashtiriladi, uni loyihalash umumqabul qilingan quyidagi tamoyillar asosida olib boriladi:

- o‘quv predmeti mazmunini asosiy tushunchalar va metodlar atrofida shakllashtirish;
- o‘quv materialini bayoni qilish ketma-ketligining tizimlilik va mantiqiylik;
- mazmunning bir butunligi va amaliy ahamiyati;
- o‘quv materialini taqdim etishning ko‘rgazmaliligi.

O‘quv jarayonini moduli-reyting texnologiyasi asosida loyihalash quyidagilarga imkon beradi:

- o‘quv materialining muammoli modulini guruhlash orqali o‘qitish mazmunini integratsiyalash va tabaqalashtirish-ning didaktik birligi amalga oshiriladi;
- o‘quv modullarini variativ konstruksiyalash (qisqartirilgan va chuqurlashtirilgan ko‘rinishda);

bo‘lajak chaqiriqqacha harbiy ta‘lim o‘qituvchilarning modul dasturi variantini mustaqil tanlashini va dasturni o‘zlashtirishlarining individual sur‘atini ta‘minlash;

bo‘lajak o‘qituvchining bilish faoliyatini boshqarishda o‘qituvchi edvayzer (maslahatchi) va moderator (yo‘naltiruvchi) bo‘lishi kerak.

Muammoli o‘qitish texnologiyasi - bu rivojlantiruvchi o‘qitish texnologiyasi bo‘lib, faol bilim ortirish jarayonini rag‘batlantiradi va fikrlashning mantiqiy ketmaketlik stilini shakllantiradi. Muammoli o‘qitish mohiyati o‘qituvchi tomonidan talabalarning o‘qishida muammoli vaziyatlarni tashkil etish va o‘quv (yaxshisi, hayotiy) masalalar, muammolarni savollar va topshiriqlarni yechish yo‘li bilan yangi bilimlarni o‘zlashtirish faoliyatini boshqarishdan iboratdir.

Bilimlarni to‘la o‘zlashtirish texnologiyasi o‘quv materiallari bir necha bo‘laklarga bo‘linadi: o‘zlashtirilishi tegishli bo‘lgan o‘quv unsurlari, undan so‘ng bo‘limlar bo‘yicha tekshirish uchun materiallar ishlab chiqiladi, undan so‘ng o‘qitish, tekshirish – joriy nazorat, tuzatish va qayta, o‘zgartirilgan tarzda ishlab chiqish - o‘qitish.

Kasbiy-pedagogik tayyorgarlik kasbiy faoliyat doirasida amalga oshiriladi. Kontekstli yondashuv o‘qitish shakli va metodlari tizimi yordamida kelgusidagi kasbiy faoliyat kontekstini yaratishga imkon beradi. Faol o‘qitish texnologiyasi sifatida kontekstli o‘qitish texnologiyasini qo‘llashda bo‘lajak mutaxassisda ijodkorlikni rivojlantirish hamda kasbiy bilim va ko‘nikmalarni o‘rgatuvchi algoritmlar va kasbiy faoliyatning yaxlit tuzilmasi vositasida shakllantrishni nazarda tutiladi.

Hozirda ta‘lim texnologiyalarining yuqorida aytilganlardan tashqari mutaxassislar tomonidan tajriba-sinovlar olib borilayotgan boshqa yo‘nalishlari ham mavjud.

Interaktiv o‘qitish texnologiyalari. Bugungi kun pedagoglarining asosiy vazifasi talabada erkin fikrlash, mustaqil faoliyat, tashabbuskorlik, faollik, mustaqil o‘qish va rivojlanish malakasini hosil qilishdir. Ma‘lumki, materialni yaxshi o‘zlashtirish uchun shunchaki tinglab, yozib o‘tirish yetarli emas, balki ushbu material ustida faol ishlash, o‘ylash, muhokama qilish, takrorlash, yordamchi vazifalarni bajarish kerak.

Interaktiv (ingl. “interaction”, “inter” – o‘zaro, “action” – harakat, faollik bo‘lib, o‘zaro faoliyat, o‘zaro harakat) o‘qitishda o‘qituvchidan mashg‘ulot davomida talaba va o‘qituvchi o‘rtasidagi o‘zaro ta‘sir darajasining bir ko‘rinishidan ikkinchisiga mavzu maqsadiga bog‘liq holda ustamonlik bilan ravon o‘tishi talab etiladi. Ta‘lim oluvchi mashg‘ulotda “passiv” tinglovchi sifatida emas, balki “aktiv” ishtirokchi sifatida qatnashadi. Bu metodlarning o‘ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va talabalarning birgalikda faoliyat ko‘rsatishi, jamoa bo‘lib fikrlashi va ishlashi orqali amalga oshiriladi.

Interaktiv faoliyat turlari quyidagi ko‘rinishda amalga oshiriladi:

- pedagog – talaba
- talaba–talaba
- pedagog–talabalar guruhi
- talaba – guruh
- guruh – guruh
- talaba – kompyuter

Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, bo‘lajak chaqiriqqacha harbiy ta‘lim o‘qituvchisini mustaqil fikrlash, ijodiy yondashish va izlaishga undaydi, shuningdek, talabalarni o‘qishga bo‘lgan qiziqishini va motivatsiyasini ta‘minlaydi.

Interaktiv usullardan foydalanilganda shaxsning barcha psixik bilish jarayonlari (sezgi, diqqat, idrok, tasavvur, xotira, aql, tafakkur, nutq, xayol), psixik holatlar (his-tuyg‘u, emotsiya, qiziqish, iroda, ruhlanish) faol ishga tushib, talaba vazifani bajarish, muammoni yechish uchun mustaqil ravishda izlanishga, qidirishga, fikrlash doirasini kengaytirishga va rivojlantirishga yo‘naltiriladi.

Pedagogik adabiyotlarda 100 dan ortiq interaktiv metod, texnologiya va strategiyalar bayon qilingan. Xususan:

- “Miya hujumi” (“Aqliy hujum”, “Fikrlar hujumi”)
- “Kim ko‘proq, kim tezroq?” “Blits-so‘rov”
- “Muammoli vaziyat”
- “Akademik munozara”
- “Bahs-munozara” “Debat”
- “Buni bilasizmi?” “Differensial diagnostika”

- “Rolli o‘yin”
- “Bumerang” “Charxpalak”
- “Qor bo‘ron”
- “Akvarium”
- “Uch bosqichli intervyu va boshqalar.

Yuqoridagilardan ko‘rinib turibdiki, “Chaqiriqqa qadar boshlang‘ich tayyorgarlikni tashkil etish va uni o‘qitish metodikasi” fanini o‘qitishda texnologik yondashuv asosida innovatsion ta‘lim texnologiyalardan samarali foydalanish orqali talabalarning kasbiy tayyorgarligini rivollantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Shu sababi interfaol o‘qitish jarayonining muayyan mazmuni, vositalari, pedagogik shart-sharoitlari, xususiyatlari va usullarini aniqlash zaruriyati yuzaga keladi.

Amaliy mashg‘ulotlarda talabalar mashqni bajarishlari, me‘yorlar va harakat usullarini bajarish texnikasini o‘rganishlari va mustahkamlashlari, shuningdek, qurilmalar, jihozlangan maydonchalar, mashg‘ulot joyi va qurol-aslahalar, muhandislik vositalari, shaxsiy himoya vositalari, sport snaryadlari va anjomlaridan foydalangan holda o‘tkazishlari lozim. Amaliy mashg‘ulotlarni to‘g‘ri tashkil qilish va o‘tkazishda mashg‘ulot rahbarining darsga munosabati, talabalarga ta‘sir o‘tkaza olishi hamda shaxsiy namunasi muhim ahamyatga egadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullaeva K.M. Maxsus fanlarni o‘qitishda bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy bilim va ko‘nikmalarini shakllantirishning metodik asoslari: Ped.fan.nom.diss. avtoreferati. –T.: -2006.[Abdullaeva K.M. Methodological basis of the formation of professional knowledge and skills of teachers: Ped.fan.nom.diss. avtoreferati. - T.: - 2006.
2. Чошанов, М.А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения: Методическое пособие / М.А. Чошанов. – М.: Народное образование, 1996. – 160 с.[2]
3. Махмутов М.И. Проблемное обучение. - М.: Педагогика, 1975. – 11 с.[3]
4. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии Текст. : в 2-х томах. Т.2. / М.: Педагогика, 1989. -382 с.[4]
5. Кларин М.В. Развитие педагогической технологии и проблемы теории обучения Сов.педагогика.-Москва , 1984. - №4. – 3 с. [Klarin M.V. Development of pedagogical technology and problems of teaching theory // Sov.pedagogika.-Moscow, 1984. - №4.-3 h.]
6. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т.,Т.2.– М.: Педагогика,1982. [Comensky Ya.A. Selected pedagogical works: Volume 2, - М.: Pedagogika, 1982.]
7. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: «Просвещение», 1995. – 336 с.
8. Бўтаев А. «Чақирикқача ёшларни тайёрлаш». ўқув кўлланма. Дарслик. Андижон нашриёти -2004 й.
9. Гафуров Б.Б. “Бошлангич умумқўшин харбий тайёргарлик бўйича” ўқув кўлланма II - қисм, 2005 йил.